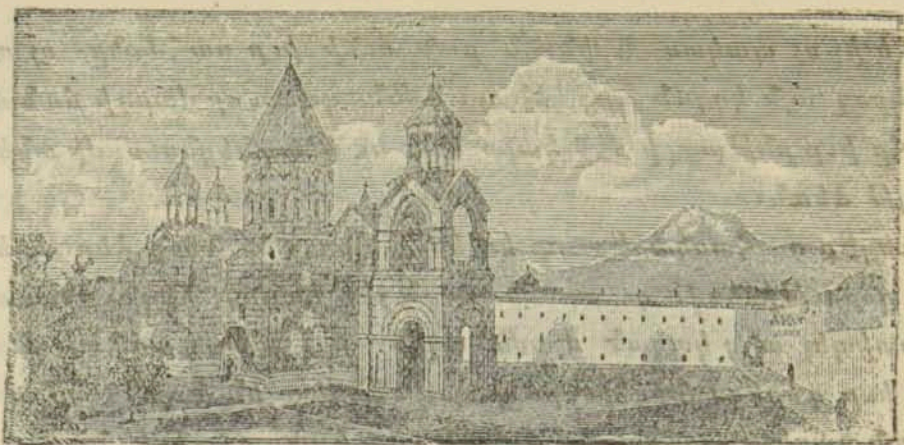

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻԻ Թ. — ՇՐՋԱՆ ԺԲ.

ՏԱՐԻ ԺԲ. — ՍԵՊՏԵՄ. 1.

ԱՍՏՈՒԹՈՅ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ.

Լուսնէք և խնայէք, որ էս էմ Աստուած: Այսպէս է խօսում Ստեղծողի ձայնը աշխարհիս այլեւ այլ պատահմունքների, մարդոց այլեւայլ լիճակների մէջ: Ինչ որ երբ եւ իցէ ազգեր ու թագաւորներ ցանկացել են, սակաւ է պատահել, որ այն լինի, միշտ ուրիշ կերպ է կատարուել, որիշ կերպ եղել, եւ շատ սակաւ մարդիկ են հասկացել այդ, թէ ինչո՞ւ է այդպէս լինում: Նոքա մարդու արած են համարել այն, ինչ որ Աստուած է արել, ինչ որ Աստուած է անօրինել, նոքա կարծել են, թէ փրկութիւնը, օրհնութիւնը, առաջները եղածի, հին ժամանակի մէջն է: Նոքա կամեցել են հին ժամանակները բռնի յետ բերել, ուզեցել են հինը, առաջուանը առանց այլեւայլի նորոգել, հաստատել իւրեանց օրերումը, բայց աւելի անբաղդացրել են իրանց: Ինչ որ մի անգամ Աստուծոյ ձեռքը կտորել էր, պէտք չէր, որ նորից շինուի, թագաւորներն ու ժողովուրդները ամենայն ջանք ու ճիգն դործ են դրել, բայց հինը միւսանգամ այլ եւս չէ եղել: Իսկ նոր շինուածը, ամենի պահանջմանը հակառակ, միշտ աւելի ու աւելի հաստատուել է ու աւելի կտտարեալ եղել: Զուր են եղել նախապաշարմունքով լի մարդոց սաստիկ դժգոհութիւնները. պատահել է ու եղել այն, ինչ որ պէտք է լինէր

ոչ աւելի, ոչ պակաս: Ամենայն բան ունի իւր սահմանը. ոչ ոք չէ կարող այն կողմն անց կենալ: Ամենազօրաւոր մարդի ճանապարհը իւր ընթացքի մէջ կտրոււմ է ու կանգնեցնոււմ մի աներեւոյթ ձեռն:

Լսեցէք ու հասկացէք, որ ես եմ Աստուած: Դուք ձեր ամենայն զօրութիւնովն ու արուեստովն չէք կարող երգումն տալով ստիպել անց կացած ժամանակին, որ յետ դառնայ ձեզ մօտ, իւր գերեզմանից դուրս գալով: Անմիտ են նոքա, որ այսօրուան բարիքը արհամարհում են աւելի լաւ բարիքի յուսովը, որ յետոյ կարելի է ունենան. բայց աւելի անմիտ են նոքա, որ այսօրուան բարիքը ամենեւին բանի տեղ չեն համարում այն պատճառով, որովհետեւ կամենում են, որ երկուսն օրը փոխուի ու կրկին անգամ վաղուան օրը դառնայ: Ե՞րբ է եղել, որ ժամանակի հոսանքը յառաջ գնայ կանգնի, կամ պատահէ, է, որ աշխարհիս ընթացքը երբեւիցէ դէպ ի յետ գնայ:

Հասկացէք Աստուծոյ տնտէսութիւնը. բարձրը ցածացնում է, ցածրը բարձրացնում: Ո՞վ է կարող նորան արգելք լինի եւ այն անել տալ, ինչ որ իւր կամքն է: Ի՞նչ կարող են անել ծովի ամենազօրաւոր նաւատորմիւղները, կղզիի մի օստտիկ քամի, որ ալիքները գրգռելով մրրիկ կհանի եւ նաւերը այս կողմն այն կողմն կցրուի. ինչ որ ոչ մի մարդ մտքից չէ անց կացրել, այն է լինում, ինչ որ մարդու խելքով սարքած է, այն մնում այնպէս, առանց իւր նպատակին հասնելու, առանց կատարուելու: Ի՞նչ կարող են անել պատերազմի պատրաստ ահագին զօրքերը. մի կփչի նոցա վերայ, ու կոչնչանան: Նոցա դիտկներն ու զէնքերը դաշտերը կծածկեն. նոցա յաղթելը յաղթուիլ կդառնայ: Այսպէս է լինում Աստուծոյ կամքը: Ի՞նչ են կարողացել անել պատուի ու փառքի համար հոգի տուող մարդիկը իւրեանց ամենայն խորամանկ հնարքներովն, կամ ի՞նչ է կարողացել անել իշխանութիւն ունեցողների բարակ հաշիւներով սարքած քաղաքականութիւնը: Մի շնչին բան ունայնացրել, ոչնչացրել է մարդոց մտքում դրած ու սարքած մեծ մեծ բաները. փոշու մի շամանդաղ՝ սարքած մեծ ժամացոյցը կանգնեցրել է. շատ անգամ նոցա ամենայն հեռաւորութեամբ արած հաշիւները աչքի բան չերեւցող մի պատահմունքով ոչինչ են դուրս եկել:

Ամէն մի մարդ նախախնամութեան գործիք է: Քո կամքդ քեզանից խլող չկայ քո գործիդ համար, բայց գործիդ հետեւանքը Աստուծոյ ձեռքին է: Լռեցէք, ասում է երկնաւոր Տէրը, եւ ճանաչեցէք, որ ես եմ Աստուած:

Ճանաչեցէք Նորան, որ մի է միայն, որ ամենայն բան առաջնորդող, տնօրինողն է, որ մեր գլխի վերեւում լուսի մէջ է բռնակլում. որ միակերպ եւ նոյնչափովը դատում է թագաւորի ու յետին աղքատի գործերը. որ ամբողջ աշխարհի մեծ մեծ տէրութիւնների ու երկիրների, որպէս եւ բոլորովին անտեսուած ու մոռացուած ընտանիքի լաւն ու վատը նոյնպիսի իմաստութեամբ տնօրինում: Նա է ազատում դատապարտուած անմեղին, եւ ծածուկ չարագործին իւր քաշելու բաներովն լոյս աշխարհի առաջը հանում: Երբ որ մի շիտակ, մի լաւ մարդ, նախանձոտ ու չար հոգիների զրպարտութեան զոհ է դառնում. երբ որ իւր վերայ եղած ցած ու զգուելի կարծիքից յազթվում է եւ ոչ մի ճանապարհ չէ կարողանում գտնել իւր անձը արդարացնելու աշխարհի առաջին, որովհետեւ իւր վերայ լաւ շինած ու յարմարացրածը այնպէս է ցոյց տալի, որ իւր վերայ խօսուածից, գրուածից շատ ազատ եւս չէ, ու եթէ բերանը բաց անի իւր անմեղութիւնը եւ իւր վերայ եղած զրպարտութիւնը ցոյց տալու, իւր անձն աւելի մեղաւոր ցոյց տուած կլինի, քան թէ արդար. երբ որ աչքի չընկնող մի հանգամանք յանկարծ զրպարտուածի կողմն է խօսում եւ նորան աշխարհի առաջին բոլորովին արդարացնում —, այս ամեն դիպուածներում ամեն մի մարդ յայտնի տեսնում է, որ Աստուծոյ մատը կայ, եւ նորա առաջնորդութիւնովն ու տնօրէնութիւնովն է ամենայն բան աշխարհիս երեսը:

Բայց ընդհակառակն, երբ որ բաղբաւոր մեղաւորը երկար ժամանակ կարողանում է իւր խաւարի գործերն առաջ տանելու, առանց յայտնուելու. երբ որ շահին շահ առնելով, ուրիշի ժառանգութիւն ձեռք ձգելով, այրիների նեղացնելով, անտէր որբեր զրկելով, կամ ուրիշի փողերը տակով անելով հարստանում է. — երբ որ ծածուկ դաւեր է դնում, որոգայթներ լարում, շիտակ ու պատուաւոր մարդին կարծիքի տակ ձգում, չքաւորին նեղում. — եւ յանկարծ տեսնում ես, որ մի բոլոր

միայն բաւական էր, որ նորա ամենայն արարմունքը ամենի առաջին յայտնուի, որ խայտառակուի. լուսի մի նշոյլ հերիք էր, որ ընկնի վերեւից չարագործի չարութեան բնակարանի աչքի չընկած մի ճեղքուածից, մին եւս տեսնես, բոլոր սեւ չարագործութիւնները լուսումը երեւեցան. — այս տեղ դարձեալ յայտնւում է Աստուծոյ մատը, նորա առաջնորդութիւնն ու տնօրէնութիւնը: Երբ որ ցանկասիրութեան հետեւանքը անպատիւ անառակին վերջապէս բոլոր աշխարհի առաջին դէպ ի կախաղան է տանում. երբ որ անխոհեմութիւնով բերանից թռցրած մի խօսք, կամ մինչեւ անգամ օրեր ու տարի մրան անց կենալուց յետոյ պատահմունքով գտնուած մի նշան սպանութիւն արած մարդին աշխարհային դատաստան է մատնում, մի՛ կարծեր ամենեւին, որ պատահմունքով եղաւ այն ու այդ բանը. Աստուծոյ առաջնորդութիւնն է, նորա տնօրէնութիւնն է: — Ամէն մի ծածուկ մեղաւորի դատաստանի գալու օրը կայ. ուզենայ իւր չարագործութեան վկաների գլխին լեռներ գլորի, ձգի, եւ իւր չարագործութիւնը միայն գիշերն, անլեզու պատերն ու անտառներն տեսած լինին. լեռներն փռու պէս կցրուին ու չարագործութեան տեղն կբացուի կերելի, ու այդ գործը կտեսնուի. պատերի քարերն նորա արած մարգասպանութիւնը կըհաստատեն մրան. անտառի տերեւները նորան կմատնեն. կայծակի նշոյլը, վրէժխնդիր լինելով նորան, կընկնի կապոյտ երկնքից, Լեւեղէ՛, ասում է երկնաւոր մեր Տէրն, Լեւեղե՛, Լեւեղէ՛, որ է՛ս է՛մ Աստուծո՛ւմ:

Ճանաչիր Աստուծոյ առաջնորդութիւնը, նորա տնօրէնութիւնը. հասկացիր, որ Նա է միայն մեր ամենի Տէրը, որ կարող է քաշ քցած գլուխը բարձրացնել, կոտորած սիրտը բժշկել, ուժից ընկածին զօրացնել, յոյսը կորցրածին մխիթարել ու սիրտ տալ, մոլորուած, տարակուսածին ճանապարհ ցոյց տալ, անդէնք ու անպաշտպանին պաշտպանել: Ոչ երկնքում, եւ ոչ երկրիս վերայ պատահմունք, կոյր դիպուած չկայ. մի ամենատես, իմաստուն, եւ մարգասէր զօրութիւն ու իշխանութիւն է, որ առաջնորդում է, տնօրինում ու կառավարում ամենայն բան իւր արդարութեան յաւիտենական օրէնքներովը: Թո՛ղ մարդիկ միշտ իրանց թշնամական կիրքերովը միմեանց հակառակ վա-

րուին: Թո՛ղ սիրայր մի Ժամանակ ճշմարտութեան տեղը փայլի: Թո՛ղ կեղտոտ, ինքնասէր բազմութիւնը իւրեանց ցանկութիւն- ներովն միմեանց հետ կռուին: միմեանց հակառակին: Ինչո՞ւ համար է սիրտդ դող բռնում, այ՛ փոքրոգի մարդ: տնօրինող Աստուած կայ, Նա է կամենում, որ այդպէս լինի:

Այսպէս կմնայ ու կյաղթի միայն այն, ինչ որ բարի է, ար- դար եւ ճշմարիտ: Շատ անգամ արդէն փորձով իմացուել է, որ ունայն է ամենայն ջանք եւ զուր ամենայն աշխատութիւն սուտ ու ծուռ բանին ճշմարտութեան կերպարանք տալու: Մի՛թէ չեն եղել բռնակալներ, որ ամբարտաւան համահաճութիւ- նով իրանց գահիցը իբրեւ իմաստութիւն են հրատարակել ի- րանց յիմարութիւնը, իսկ ճշմարտութիւնը իբրեւ թագաւորա- կան մեծութեան գէմ գործած յանցանք հալածել են, որպէս եւ մարդկային ամենայն իրաւունքները անամօթ ու անխիղճ կերպով ոտնակոխ արել անտանելի գոռոզութիւնով: Բայց նո- ցա փոշին աշխարհիս ամեն կողմի քամիները ցրուել են ու ան- յայտ արել, նոցա սերունդը ջնջուել է, նոցա անունն է միայն մնացել աշխարհիս մէջ, որ նոցա օրերի ծանր ու զզուելի յան- ցանքներն ցոյց տայ: Մի՛թէ շատ անգամ փորձած չեն անձնա- սէր իշխանները ամբողջ ազգեր դէպ ի տգիտութիւն տանել այլ եւայլ միջոցներով, որ իւրեանց աւելի դիւրին լինի այն բազմու- թիւնը գերութեան շղթաների մէջ պահել: Բայց աշխարհիս հրամայողներուն եւ նոցա երազած յանգուգն երազներուն ա- ռաջը կտրել է յանկարծ մի հատ միայն Աստուածանից լուսա-ւորուած իմաստուն մարդու խօսքը, եւ նորա բերանից դուրս եկած շունչից աշխարհին հրամայողների երազած գօրութիւնն ու իշխանութիւնը ոչնչացել է: Նոցա որոտումները, խարոյկնե- րը, բանտերը, շղթաները, անէծքներն ու նզովքները զուր են եղել: ճշմարտութիւնը մարտիրոսների գերեզմանների վերայ իւր յաղթութիւնը արել է: Ուրեմն լ՝եցէ՛ք, ասում է մեր երկ- նաւոր Տէրն, և ճանաչեցէ՛ք, որ ես եմ Աստուած:

Ճանաչիր Աստուծոյ առաջնորդութիւնն ու տնօրէնութիւնը քո բոլոր զուր գուրս եկած ցանկութիւններիդ մէջ, ճանաչիր Աստուծոյ տնօրէնութիւնը քո բոլոր կատարուած յոյսերիդ մէջը: Ամենազօր սէրն Աստուծոյ ամենայն բան դէպ ի քո բա-

րին է առաջնորդում: Մինչեւ անգամ այնտեղ, ուր որ քո սրբ-
տիցդ արիւն է գնում քեզ պատահած անբաղդութիւնից, ան-
տանելի ցաւիցդ, այնտեղ, ուր որ կտրւում են սուրբ կապերը,
սիրտ որտի, հոգի հոգու հետ միաւորող կապերը. այնտեղ, ուր
որ դու մենակ փակուած մի առանձին սենեկի մէջ արիւն ար-
տասուք թափելով ձեռքերդ դէպ ի երկինք ես բարձրացնում
ու հարցնում, ինչո՞ւ այս անտանելի անբաղդութիւնը իմ գլխին
եկաւ, ինչո՞ւ եմ այսպէս այրւում, փսթոթւում, ես այս ցա-
ւին դիմանալ չեմ կարող—, այո՛ այսպիսի գրութեանդ մէջ եւս
հասկացիր. որ քո Աստուծոյդ տնօրէնութիւնն է, եւ թէ Նորա
ամենայն արածը առանց կատարեալ սիրոյ եւ իմաստութեան չէ:

Մարդոց ներքին արժանաւորութիւնը այնչափ հեշտ չէ ճա-
նաչել, երբ որ մեք նոցա կքնենք այն կէտից թէ ինչ աչքով են
նոքա նայում անցկացածի ու ներկայի վերայ. այլ թէ ինչ աչ-
քով են մտիկ տալիս ասպագայի վերայ: Մարդս ժամանակ վրան
անցնելով, կարողանում է վերջապէս մխիթարուիլ իր գլխին
եկած ու անց կացած բանին վերայ. մարդս կարում է նոյնպէս
ներկային եւս սովորել. բայց հանդարտ մտքով ու հանգիստ
օրտով չէ այն բանին վերայ, ինչ որ պիտի լինի: Անց կացածն
ու ներկան, որքան եւս սարսափելի էին ու են, արդէն եղած,
կատարուած բաներ են իւր աչքի առաջին. միայն մնում է հը-
նազանդութեամբ ընդունել: Արդէն միանգամ վէրքերը ստա-
ցել ենք, ցաւը սրտներումս է, մեր ունեցած կորուստները լաւ
գիտենք թէ որչափ մեծ են. բայց ասպագան է անյայտ ու մութ
բան մեզ համար. ո՞վ գիտէ, ինչ պէտք է բերի մեզ: Արդեօք
մեր ունեցած յոյսը բոլորովին պէտք է ոչնչանայ: Արդեօք այն
քիչն եւս որ մեզ մնացել է, այն եւս պէտք է կորցնենք: Այն
ժամանակի ու այն օրերի վերայ մտածելով, որ դեռ եւս պէտք
է գան ու պէտք է տեսնենք, ամենից աւելի է լքանում, վհա-
տում թուլասիրտ մահկանացու մարդս եւ այնով ցոյց է տալիս
թէ որչափ սակաւ է նորա սրտի մէջ հաւատն ու յոյսը Աստու-
ծոյ վերայ: Սորա համար ճշմարիտ բարեպաշտութեան իսկական
նշանն այն է, որ Քրիստոսի աշակերտը, իւր երկնաւոր վարդա-
պետի տուած օրինակին հետեւելով, ամենայն իւր աչքը վա-
խացնող վատ պատահմունքներում մխիթարուած օրտով ա-

ղօթք անել կտրողանայ ու ասել, Հայր, ոչ թէ իմ, այլ քո կամքը լինի:

Ապագայի մէջ անյայտ լինելը մեր համար Աստուծոյ շատ մեծ բարեբարութիւններից մինն է: Թէ մեր մարմնաւոր եւ թէ հոգեւոր կեանքի ընթացքի մէջ մեզ շարժում է բոլոր մեր ուժերը յառաջ գնալու համար բանեցնել: Եթէ որ այսպէս չլինէր, մեք կթուլանայինք: Եթէ որ մեք առաջու անկող իմանայինք, թէ ինչ բաղդաւորութիւն կամ անբաղդութիւն կայ մեր առաջը, որ պէտք է մեզ պատահի, այդ բաղդաւորութիւնն ու անբաղդութիւնը իւրեանց արժէքը մեր համար կկորցնէին, այն արժէքը, որ Աստուծոյ ձեռքին մեզ բարոյապէս կրթելու եւ դաստիարակելու միջոց է: Մեք պէտք է միայն կուրօրէն (աչքներս փակած) ընդունէինք մեզ պատահածը, առանց զգալու մեր մէջը ցանկութիւն, հռանդ ու քաջութիւն, որ ջանանք հասնել գերազոյն նպատակի: Մարդիկը արդէն մարդիկ չէին լինիր, որովհետեւ պակաս կլինէր նոցա էական պայմանը որ ունին եւ պիտի ունենան մի սուրբ ձգտումի համար, այն ձգտումի, որով մեք անասուններից զանազանվում ենք: Ուրեմն որչափ լաւ է մեր համար, որ աշխարհիս պատահմունքների յաւիտենական տնօրէնն ու կարգադրողը ապագան մեզանից ծածկել է ամենայն խնամով:

Քս կողմանէ իբրեւ քրիստոնեայ հաւատարմութեամբ գործ կատարիր քո կոչմանդ մէջ. կատարիր քո պարտականութիւններդ անհաստատութիւն ամենեւին չունենալով. սիրող մաքուր պահիր— ու մնացած ամեն բանի հոգացողութիւնը թող քո երկնաւոր Հօրդ: Ուրախ եղէ՛ք յոյ՛ն Տէջ, հա՛մբերող նեղո՛ւնէ՛ն Տէջ, յեթ Տէ՛ հա՛ աղօթէ՛ն Տէջ: Այս սակաւ խօսքերով սուրբ Առաքեալն Պօղոս աւանդում է մեզ շատ վսեմ եւ իմաստալից մի խրատ: Այս խօսքերի մէջ պարզ ու պայծառ կերպով երեւում է այն միտքը, որ Փրկիչն մեր այնպէս փառաւոր կերպով կատարեց իրան յատուկ հաւատարմութիւնովն գնալով մահի առաջը Գողգոթայ:

Ուրեմն ես պէտք է վախ չունենամ, որովհետեւ դու ես տնօրինողն ու առաջնորդողն— ամենայն բան, իմ Աստուածս ու Հայրս: Դու ես ղրկողը վերեւից մարդոց գլխին գալու բանի այս

ստորագրելի քամին, որ մեր վիճակի օդը վատացնող սեւ սեւ ամպեր է բերում, եւ Դու ես, որ Քո կամքովդ ծագում ես երկրնքից մեր վերայ մեզ ուրախացնող արեգակն, որ մեզ շունչ է առնել տալիս եւ նորոգում, ինչ որ մեզ տալիս ես, կամ մեզանից առնում, ամենն եւս իմաստութեամբ ու բարութեամբ ես անում: Ո՛վ իմ Աստուած, տուր ինձ զօրութիւն, որ իմ մէջս պատերազմեմ հաւատի բարեք պատերազմի: Տուր ինձ կարողութիւն, որ ամենաժանր ու անտանելի վիճակիս մէջ եւս Քեզ հաւատարիմ մնամ: Ես լռումեմ Քո առաջին թէ՛ բաղդաւորութեանս եւ թէ՛ անբաղդութեանս մէջ, որովհետեւ ես ճանաչում եմ ու հասկանում, որ Դու իմ Աստուածս ես:

(Թարգմ.)

Գ. Ե. Ա.

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ Ի ՆԱՀԱՆԳՆ ԿԱՐՈՒՑ.

«ԱՐԱՐԱՏ», (Օգոստոս).

Կարս գաւառի Տաճկաքանկ գիւղերն, Նախընթաց չորս գիւղերէն զատ գրտնուած բոլոր գիւղերն եւ հայարնակ եղած են դարուս սկիզբներն, եւ հետզհետէ Ռուսաց ու Օսմանցւոց մէջ պատահած պատերազմներումն Հայերն իրենց տեղերն թողած, անցել են Ռուսաստանի սահմանն: Այս գիւղերէն որոնց որ գերեզմանատներն ու եկեղեցւոց հիմունքն կըմնան, կը նշանակեմք այս տեղ, որք են.

Պողոտչ. Պայղարայ. Օրթայ - Ղալայ¹⁾. Եասըճայ. Խօշայ - Բունար²⁾. Բէքէճ³⁾. Ագճայ - Ղալայ. Պաշ - Բեշ⁴⁾. Վերին - Շէն. Խաս - Գեշ. Պէ - զիրկէն - Կէշիտ⁵⁾. Կիւլլու⁶⁾. Թողանլու. Ճաւլախ. Փարսաղան. Ալի - Սո-

(1) Միւր բերդ կնշանակէ. որմէ կհետեւի թէ երկու կողմն ուրիշ մի մի բերդեր եւս կան:

(2) Կընշանակէ զոյգ աղբերակունք:

(3) Թերեւս Տարօնեղոյն յիշած կաճկաքարն է. այս գիւղին մօտ Տեօշ - Ղայոյ աստուած լեռնակի արեւելեան ստորոտումն վանաց աւերակ մի կայ, զոր Խոնրկաուր կանոնանն տեղացիք, որ է Խոնրակատար Աստուածածին, ինչպէս Հայերն աւանդութեամբ կոսեն: Այս աեղ ուխտիւք կըղիմեն բոլոր դաւառի ցաւագարներն եւ կը բժշկուին:

(4) Կընշանակէ մեծ զիւղ, կամ Աւան:

(5) Կընշանակէ վաճառականաց տնք. Թերեւս հին ժամանակներն Սեւ Ծովի առեւտրականներն իրենց ապրանքներն այս ճանապարհաւ կանցունէին Վանանդոյ սահմաններն ճորոխի նաւարկութեան ժամանակներում. որ նոյն ճանապարհի բերուին է, եւ Թերեւս Օսմանցւոց տիրապետութենէն յետոյ եւս այս տեղ մարտառն նշանակուած լինի:

(6) Տաճկերէն դպրութեան մէջ կարելի է կարգաւ Վարդէմիք կամ Մոխրեոց: